

VIKTOR RYDBERG

Ut vidi, ut perii, ut me abstulit error

Dig jag såg, och häpnande blicken dröjde,
dröjde, mystiskt fångslad, i ljuv förtrollning
vid din kind, din panna, din mun, ditt ögas
strålande skönhet.

Stum jag blev, orolig ... I varje åder
gjöts med blodets sjudande ström en flamma,
och av dödlig smärta, av salig vällust
skälvde mitt väsen.

Lik en husvill ande, som boning plötsligt
fått i stenen formad av konstnärns mejsel,
utan makt, trots känslornas eld, att röra
lemmarnas marmor,

så var jag. Du gick, men ur barmens fångsel
i en suck befriad min själ dig följde,
och ännu, osynlig, i namnlös trånad
sträcker han famnen,

var du är, o älskade, dig till mötes,
dricker evigt törstande ur din skönhets
källa ack, ej svalka, men hopplös kärleks
tärande lågor;

dricker girigt dödande giftets nektar
till dess sista skimret av ungdomspurpurn
bleknat, kraften domnat och livets flamma
slocknat i natten.

I Sapfos fotspår

Dikten på föregående sida skrev Viktor Rydberg någon gång före 1863, men han publicerade den aldrig. Istället trycktes den första gången i Karl Warburgs biografi (del I, s. 474).

Dess latinska titel (*Ut vidi, ut perii, ut me abstulit error*) är – nästan ordagrant – hämtad från Vergilius åttonde eklog, vers 41, där herden Damon beskriver en förtärande kärlek-vid-första-ögonkastet (*ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error*). I sitt sammanhang och i Gustav H. Karlssons översättning:

37 Barn var du, när jag först såg dig. Du plockade daggvåta äpplen.

38 Jag fick hjälpa dig då. Det var i vår egen trädgård.

39 Tolv år gammal var jag, när du och din moder kom till oss.

40 Lång nog var jag att nå till aplarnas bräckliga grenar.

41 Redan vid första blicken var jag förlorad, förvirrad.

[...]¹

Fast Karlsson har inte fått med originalets hela dramatik, antagligen på grund av utrymmesbrist i hexameterstrukturen. En mer ordagrann översättning skulle kunna bli ungefär ”jag såg, vart förlorad, svept med av en vådlig förblindelse”. Det Rydberg har tagit bort är det rent negativa ordet *malus*, ”dålig” eller ”vådlig” eller någon av deras många synonymer.

Detta om titeln. Själva dikten är skriven på sapfiskt versmått. Vilket innebär att varje strof har fyra rader. De tre första raderna har vardera elva stavelser, varav fem betonade. Först kommer

¹ Vergilius. *Herededikter (Bucolica)*, översättning med förklaringar av Gustav H. Karlsson, Skara 1982.

två trokéer (betonad obetonad), sedan en daktyl (betonad obetonad obetonad) och sen två trokéer till. Den fjärde raden har bara fem stavelser, varav två betonade (en daktyl följd av en troké):

och av | dödlig | smärta, av | salig | vällust
skälvde mitt | väsen.

Strofformen har av tradition tillskrivits Sapfo från Lesbos, ”den första kända kvinnliga poeten i historien” (Wikipedia). Sverker Ek har gissat – mer än gissning kan det inte bli – att Rydbergs väg till den sapfiska strofen har gått via hennes mest kända dikt, ”fragment 31”, som har ett tema mycket likt hans eget. I Emil Zilliacus översättning:

Gudars like syns mig den mannen vara,
han som mitt emot dig kan sitta, han som
i din närhet lyss till din kära stämmas
älskliga tonfall

och ditt ljuva, tjusande skratt som alltid
i mitt bröst bragt hjärtat i häftig skälvning.
Ser jag blott dig skymta förbi mig flyktigt,
stockar sig rösten;

tungans makt är bruten och under huden
löper elden genast i fina flammor;
ögats blick blir skymd och det susar plötsligt
för mina öron.

Svetten rinner ned och en ristning griper
all min arma kropp. Jag blir mera färgglöst
blek än ängens strå. Och det tycks som vore
döden mig nära.

Dikten (d.v.s. Rydbergs) finns nedskrivnen på ett folioblad i Kungliga bibliotekets samlingar, tillsammans med två andra på samma versmått – ”Stum min kärlek föddes” och ”Främling är ~~min~~ hans kärlek”.² Örjan Lindberger har, via analys av handstilen, velat föra dem till perioden 1860-1862, fast Gösta Löwendahl och Martin Lamm menar att han överskattar precisionen i sina dateringar. Sverker Ek, å sin sida, tror att de tillkommit 1857, eftersom Rydberg i februari det året skriver en lång dikt – ”Amazonbekämparen” – på sapfisk vers i *Tomtebissen*. Han ”skulle nog ej ha valt detta för en aktuell satir olämpliga versmått, om han ej just då sysslat med lyrisk diktning i samma antika form.” Argumentet underkänns av Lindberger, men jag tycker att Ek har en poäng – om man snabbt skall få till ett versifierat debattinlägg är det väl naturligt att använda en strofform vars rytm redan sitter i ryggraden. Dessutom är Rydbergs övriga (kända) dikter på detta versmått från ungefär samma tid. Dels översättningen av munkarnas latinska pesthymn, den som Erland hör och (kanske) tröstas av när han ligger döende i första upplagan av *Singoalla* (skriven hösten 1857):

Vredens Gud! Ditt rysliga gissel sjunke!
Mellan Dig och bävande syndarn medle
korset, spjutet, spikarne, dödens smärta,
blodiga kronan!³

² KB L.40:27.

³ Från och med andra upplagan (1865) utgår den svenska översättningen, antagligen för att Erland inte längre dör – och således inte heller behöver tröstas – i anslutning till hymnen.

Och dels dikten ”Till Ödet”, som först dyker upp i den ofullbordade novellen ”Stenmänniskan”, daterbar till våren 1858. Här representerad av sin trotsiga slutstrof:

tänder upprorsfacklan vid hjärtats lågor,
fattar svärdet, slipat i tankens verkstad,
störtar dig och ägnar åt Gud sin fria
manliga hyllning!

Men vare hur som helst med tillkomståret. Intressantare är två andra saker. Det ena är något som Ek och Lindberger är överens om: att de sapfiska dikterna på foliobladet har en ”helt annan uttrycksfullhet” än den unge Rydbergs försök i modernare versformer. Ja, stroferna sägs ”i sin klassiska enkelhet [ha] en rent förbluffande intensitet”. Det sista visserligen sagt om främlingsdikten, men ”*Ut vidi*” är väl heller inte så dålig?

Och det andra är förstås att alla tre är dikter om kärlek – en genre som lyser med sin frånvaro i hans båda diktsamlingar. ”Gud, men icke litteraturhistorien, känner de skäraste och ädlaste dikter, som människor skapat; ty de ha säkerligen blivit brända”, skrev han en gång.⁴ Man får väl anta att han hade sina goda skäl; men ur Rydbergsällskapets synvinkel hade det inte varit fel om han sparat lite fler från brasan.

TORE LUND

⁴ Brev till Gustaf Ljunggren januari 1883 (*Brev från Viktor Rydberg*, III, s. 27).